

OSVRTI

ZNATE LI ŠTO JE SÍT ILI SÍTA?

Hugo Badalić hrvatski je pjesnik iz druge polovice 19. stoljeća. Osim pjesama spjevao je i libreto za Zajčevu operu *Nikola Šubić Zrinjski*, a bavio se i prevođenjem pa je preveo i Shakespearova *Koriolana*. Djelovao je u doba kad je zagrebačka filološka škola bila u punom cvatu, a na kraju je svoga života dočekaio nastup hrvatskih vukovaca. Prihvaćao je njihove poglede, ali ne mehanički nego s punim razumijevanjem jezičnih pojava jer je bilo vrstan jezični znalac. Pišući članak o njegovu jeziku za skup održan u Slavonskome Brodu povodom 150. obljetnice njegova rođenja, osvrnuo sam i na njegovo bilježenje naglasaka. Po tom bilježenju u njegovim *Izabranim pjesmama* i prijevodu *Koriolana* vidi se da je bio jezični znalac i u tome jezičnome području. Zadržao sam se na nekoliko primjera, a da je to proveo značaki, vidi se i na primjerima koji pokazuju da je to učinio zbog razlikovnosti:

A Volsci hježe kô pred médôm djeca
(Koriolan 16).

Riječ medom obilježena je naglaskom da bude jasno da je riječ o medi (medvjedu), a nije o riječi *mêd* 'pčelinji proizvod'. Temu ovome članku nametnuo je drugi primjer:

Naša vrata

Na izliku tek sítôm zaključana (Koriolan 20).

Da je riječ sitom bez naglasaka, ne bi bilo odmah jasno čime su vrata zaključana jer što bi značilo *vrata sitom zaključana*? To bi moglo značiti i da su zaključana sitom 'napravom za sijanje' ili da su zaključana za sítôga čovjeka. Stavljanjem

naglasaka na instrumental, sítôm, jasno je označio da je riječ o imenici síta (biljka). Bez naglasaka se ne bi moglo jasno shvatiti o čemu je riječ.

Budući da je síta veoma proširena biljka, oblika je kao vlati pšenice, samo što je izvana izrazito zelena, a iznutra ima bijelu srž koja se najčešće upotrebljava za pletenje ukrasnih predmeta, posebno košarica. Biljka nije čvrsta i Shakespeare s pravom kaže da su vrata tek izlikom zaključana.

Htijući vidjeti kako je ta biljka prikazana u našim rječnicima, najprije sam posegnuo za Rječnikom hrvatskoga jezika izrađenom u Leksikografskom zavodu pod uredništvom J. Šonje, ali je u njemu nisam našao. Našao sam imenicu sít, m. r. *Juncus*, biljka iz porodice sitova, a sítovi su Juncaceae porodica jednogodišnjih i višegodišnjih biljaka travnjaka i močvara.

U Šonjinu je rječniku tako vjerojatno zato što je *sít* i u Općoj enciklopediji, III. izdanje, Zagreb, 1981. - u II. izdanju natuknice *sít(a)* nema - i u Hrvatskome općem leksikonu, Zagreb, 1996., što znači da je to norma te izdavačke kuće, samo što u nerječničkim izdanjima nije naznačen rod.

Imenicu *sít* u m. r. u botaničkim djelima prije toga, 1954., našao sam u knjizi *Ilustrirani bilinar* Stjepana Horvatića. Kako mi kaže kolega Šugar, po množini sitovi čini se da je u novijim hrvatskim botaničkim djelima prevladao m. r.

Anić je u svome *Rječniku hrvatskoga jezika* nema ni *sít* ni *sita*. U *Hrvatskome enciklopedijskome rječniku* nalazimo samo *sít* kao i u Šonjinu.

Gledajući dalje našao sam da je u *Razlikovnome rječniku srpskog i hrvatskog*

književnoga jezika V. Brodnjaka *sita* označena kao srpska riječ, a hrvatska da je *sit* i *sitinac*. Mislim da je očito kako je Brodnjak došao do toga zaključka na temelju prikaza te imenice u rječniku dviju Matica, a taj prikaz ne odražava pravo jezično stanje.

Jasno da se kao govornik hrvatskoga jezika nisam mogao složiti s tom ocjenom jer sam za *situ* znao od svoga djetinjstva, a za *sit* sam čuo tek nedavno, prije tri-četiri godine. Tada sam zabilježio imenicu *sit*, ž. i m., ali sam mislio da je to zastarjela.

Kad sam naišao na taj problem, pogledao sam u Akademijin rječnik, koji je često ključ za rješavanje mnogih jezičnih pitanja. U njemu sam našao obje imenice. Pod *sit* piše da je ž. r., sve su potvrde ž. r., za m. r. nema ni jedne, i da je "stariji oblik prema mlađem i običnijem *síta*. Neki je zamjenjuju s *rogozom* i šašem. Održala se u sjevernim krajevima, gdje dolazi i kao toponim." Kad gledamo potvrde u Akademijinu rječniku, onda vidimo da samo *sit*, *siti* ima nekoliko starijih potvrda, uglavnom u rječnicima. Habdelić, Bjelostjenac i Vitezović, oboje, i *sit*, *siti* i *sita*, *site*, Mikalja, Katančić i Stulli, a samo *síta*, *site* osim starijih potvrda u rječnicima, imaju je Vrančić, Stulli, u pisaca Zoranića, Zanottija, Kavanjina, J. S. Relkovića, u botaničara Šlosera, Vukotinovića, potvrđena je u Otoku u Slavoniji, Poljicima u Dalmaciji. Uz potvrde iz AR i navedenu Badalićevu ima ju i zagrebačka Biblija jer u proroku Izaiji nalazimo:

Uvemut će trska i sita,

sva zelen pokraj Nila (19, 6,7)

*U Egiptu više ne može uspeti ništa
od onog što čine glava i rep
palma i sita.* (19, 15)

Imenicu *síta* na tim mjestima ima i Ivan Šarić.

Jure Radić u knjizi *Bilje Biokova*, Makarska, 1976., ima rod *sita*, a vrste *uzlasta sita*, *lukovičasta sita*, *krastava sita*.

Martin Jakšić u knjizi *Divanimo po slavonski* ima riječ *sita*, još i s naglaskom iako su riječi u rječniku te knjige samo iznimno naglašene.

U *Čakavskoj riči* 1998. M. Pandža napisao je članak u kojem donosi potvrdu od Ede Jurage da se *sita* govori na otoku Murteru, da se govori u Bačkoj, potvrđuje mi dr. Ante Sekulić, kod Opuzena Stjepan Šešelj, kod mjesta Krilo Jesenica ima lokalitet *síta*.

Kad je *síta* u hrvatskome jeziku tako potvrđena, onda je to najbolji dokaz da se nipošto ne može reći da je to srpska riječ, a *sit* hrvatska.

Usput da napomenem da je zanimljivo da se ta biljka i u slovenskome naziva *sita*.

Da je ocjena iz AR po kojoj je *stariji oblik* prema mlađem i običnijem *síta* dobra, proizlazi i odatle što imenice ž. r. s nultim nastavkom zastarijevaju, mnoge su i napustile tu kategoriju preuzevši m. r., dakle prešavši iz i-sklonidbe u a-sklonidbu ili ostavši u ž. r., ali dobivši nastavak *-a* i tako prešle u e-sklonidbu. Sad se nameće tema prijelaz imenica ž. r. u druge sklonidbene tipove, ali to je nova tema koja bi tražila šire obrazlaganje pa ću navesti samo jedan primjer, imenice *žeđ* i *žeđa*. Iz onoga što znamo iz povijesti jezika i poznavanja imenica i-sklonidbe, *žeđ* je starija, a *žeđa* novija i danas u hrvatskome bolje potvrđena. Brodnjak u svojem razlikovnome rječniku ima *žeđ* na lijevoj strani s oznakom 4, što znači da je tipičnija za srpski nego za hrvatski jezik, a to potvrđuju i primjeri koje možemo skupiti, ali zato ne možemo nipošto reći da *žeđ* nije hrvatska riječ, nego je samo u hrvatskome manje proširena.

Na temelju svega može se reći da je *sita* normalna hrvatska riječ, a *sit* rijetka. Koliko poznajem hrvatsku dijalektologiju, mogu reći da se u njoj ne bi mogli naći podatci u kojim se krajevima govori *sit*, a u kojem *sita*. Možda bi mogli pomoći čitatelji Jezika. Budući da je ta biljka poznata zbog izrade ukrasnih predmeta, oni koji iz života znaju za nju, bilo bi korisno da nam jave kako se ona naziva u njihovom kraju. Napominjem samo da *sita* ima i druga imena, među ostalim *sitina*, *sitinac*, *sitak*, *zukva*, i da se osim biljke *Juncus sitom* naziva, kao što je već rečeno, i *rogoz*, *šaš*.

U tome je pogledu zanimljiv prijevod iz Svetoga pisma, Job 8,11.

Šarić je to preveo:

Uzraste li trska, gdje nema bare?

Uzvine li se šaš daleko od vode?

Zagrebačka Biblija:

Izvan močvare zar će rogoz nići?

Zar će bez vode trstika narasti?

A Daničić:

Niče li sita bez vlage?

raste li rogoz bez vode?

I na kraju da se vratim na početak. Zanimalo me kako je u izvorniku ono mjesto o *siti* i kako su ga i drugi prevoditelji preveli.

Shakespeare je napisao:

*...our gates
Which yet seem shut, we have but
pinn'd with rushes;*

They'l open of themselves.

Milan Bogdanović to je mjesto preveo ovako:

A naša su vam vrata naoko

Tek zatvorena, sitom smo ih mi

Utvrdili - otvorit će se sama.

Izdanje HIBZ, Zagreb, 1943., str. 31.

U srpskom prijevodu Ćivojina Simića i Sime Pandurovića, Beograd, 1963., to mjesto glasi:

Kapije naše, što još izgledaju

Zamandaljene, jedino su trskom

Poduprte, i otvoriće se same

od sebe.

Naime, čini se da u engleskom *rush* označuje i trsku, pa me anglist dr. Mladen Engelsfeld upozorio da je Badalić Shakespearovo

He that deoppends

*Upon your favours, swims with fins
of lead,*

And hews down oaks with rushes.

preveo ovako:

Tko vaše treba milosti, taj pliva

Perajima od olova, taj trskom

Obarat hraste želi.

Zagreb, 1905., str. 9.

Dakle na drugome je mjestu istu riječ preveo sa trska.

Riječju trska to je mjesto preveo i M. Bogdanović:

Tko se nada vašoj

Náklonosti, taj pliva olovnim

Perájama, a hrašće trskom ruši.

Isto, str. 15.

Povijesnu dimenziju naziva *sit*, *sita*, *sitje*, *sitina* daje Nada Vajs u knjizi Hrvatska povijesna fitonimija, Zagreb, 2003.

Poznato je da u normiranju naziva za biljke ima još dosta posla, a primjer *sítom*, *rogozom* i *šašem* potvrđuje važnost toga posla.

Stjepan Babić